

ariste, P.

Mis on Loodc- Eesti
murrete häälde mis
roostepärase?

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
ARHIIVKOGU

Mis on Loode-Eesti murrete hääldamises rootsipärane? ¹

Enamasti, kui on kõnet Loode-Eesti mandri ja saarte murretest, nimetatakse ikka ka seda, et neis murretes avalduvat suur rootsi keele mõju. See mõju tulevat ilmsiks enne kõike sõnavaras ja peale selle ka häälduses. Sõnavaralise mõju kohta on mitmeit poolt enamaid kordi võetud lähemalt-pikemalt sõna, kuid selle küsimuse juures, mis siis tõepoolest on rootsipärane Loode-Eesti murrete häälduses, ei ole trükitud allikais peatunud kuigi palju. Üldse on meil õigegi vähe puudutatud avalikult igasuguseid häälduslikke mõjusid, mis võõrkeeled on avaldanud eesti keelde. Häälikuloolisis uurimuis on lühidalt mõne reaga märgitud ainult tähtsamad jooned ja siingi on peaaegu kõik andmed üksnes kokkupuuteist venelastega või sakslastega (eriti just linlaste suhtes). Üldmuljes on jäänud senini tumedaks igakülgsem võõra mõju ulatus ja päritolu.

Esimene, kes vihjab rootsi häälduse mõju olemasolule eesti murretes, on F. J. W i e d e m a n n omas Gr. der ehstn. Spr. 1875. a., nagu W. oli üldse taipav kõike märkama.

¹ Kõne, peetud AES-i koosolekul 12. X 1931. Läbirääkimiste ajal on prof. A. Saareste toonud mõningaid olulisi lisamärkeid, mis iisn tänuga märgitud.

Nimetatud teose 56. lk.-l on öeldud: „Mehr Eingehen verdient der Unterdialekt im äussersten Westen auf den Inseln (Dagö, Oesel, Mohn und Küno) und der ihnen gegenüberliegenden wiekschen und pernauschen Küste. Dieser Landstrich war früher zu einem grossen Theile von Schweden bewohnt, von denen ein Theil noch jetzt sich erhalten hat, und Einiges in diesem Dialekte, namentlich in der Aussprache mag noch daher rühren, dass das Ehnische hier von einer stammfremden Bevölkerung angenommen wurde.“ Seega on W. enam-vähem täpsalt piiritlenud ala, kus tõepoolest võib märgata rootsi häälduse mõju, kuigi lõuna suunas ta on läinud liiga kaugele ja ida pool on jäänud nimetamata mõni piirkond (Risti).

Pärast W.-i ei ole küsimust kaua uuesti esile tõstetud, kui jätta tähele panemata O. A. F. Mustonen'i õige möödaminev saartest öeldud mäрге rahvalaulude kogu VERL eessõnas: „Inimesed on siin oma rahvuse hästi alalhoidnud; keel on rikas ja niisama puhas, kui kus tahes mujalgi; paljalt Hiiumaal on Rootsikeel laenatud sõnade ja algu-umbhäälikute poolest mõjunud.“

Kõige pikemalt kõnesolevas asjas on kirjutanud W. Grünthal EKirj. V 1910. a. Eelnenud suvel oli G. olnud murdeuurimismatkal Saaremaal. Muude ülesannete hulka oli ta võtnud eriliseks huvitehtavaks jälgida lähemalt, kas ja kui suur on endiste Saaremaa rootslaste mõju kohalikku eesti keelde. Suurte lootustega tööle läinud G.-it tabas loomulikult „teatav pettumus“, nagu ta ise ütleb. Rootsist tulnud laensõnadest oli ta kuulnud ainult mõne üksiku. Ent siiski oli ta mitmel pool märganud „isesugust võõrapärast kõne moduleerimist“ ja mitmeid foneetilisi nähtusi, mille alglahteks tema arvates tuleb pidada rootsi keelt. Mainitud EKirj. 28. lk.-l arvab autor Sörve keele foneetikas „võimsaks“ rootsi mõjuks seda, et diftong *au* on reeglipäraselt > *äu*: *käuzid, säu*, et *ä* asemel teatavatel juhtudel on *ē* (muidugi puht-trükitehniliselt pro *ē*): *tēdma, pē, ē*, ja et *ō*-d asendab üldse *ö*. Edasi 281. lk.-l Kärila kihelkonnast kõneldes leitakse sealgi „samuti võimsaid“ rootsi

häälduse jälgi, nagu üldse kogu edelapoolse Saaremaa keel moodustavat omaette murderühma. Häälikuliste näidetena on toodud $\ddot{a} > \varepsilon$ ja $\ddot{o} > \delta$. Need muutused on esitatud 285. lk.-l veel Kihelkonnalt, Mustjalalt ja Kaarmalt.

L. Kettunen väidab EKÄH lk. 127 δ arenguid eri murdeis käsitledes: „todennäköisesti on saarimurteissa ilmenevä ruotsin kielen vaikutus aiheuttanut joko kehityksen $\ddot{o} > \delta$ tahi suorastaan δ :n substituomisen δ -llä.“

Lõpuks on A. Saareste Wiedemann'i sõnaraamatu III trüki eessõnaks kirjutatud ülevaates „Eesti, eestlased ja Eesti keel“, 1923, nimetanud, et saarte murdeis on „mürgatav rootsi mõju häälestikus“ (XXI). Mitmel juhul on Saareste rõhutanud seda oma loenguilgi ja erajutustel.

Sellega oleks käidud läbi senised arvamused rootsi häälduse mõjust eesti hääldusesse. Järgnevais ridades allakirjutanu peatub siis teemal, mis uuemate andmete põhjal võiks esitatud nähtustest tõepoolest olla rootsipärane ja mis mitte ning mida võib lisada kirjanduses seni mainitud andmeile.

Eesti keele häälikuid, nii konsonante kui vokaale Loode-Eesti murdeis vaadeldes peab kohe alguses ütlema üldise väitena, et rootsi mõju oletamisega ei või minna liialt kaugele. Iseäranis piiratud on see mõju konsonantismis. Muulasile tekitavad eesti kirjakeele meediad *b*, *d*, *g* õigegi suuri hääldusraskusi, nii et neid enamasti asendatakse helilistega. Võõral mõjul on paljude linlaste eesti keeles ja osalt ka Kagu-Eesti murdeiski helilised meediad tulnud tarvitusele. Loode-Eestis ei ole seda märgata laiemas ulatuses. Ainukesed maa-alad, mis selles suhtes võiksid tulla arvesse, on Risti rannakülad, Rootsiküla Rõigis ning kohati Noarootsi, s. o. need kohad, kus elab rootslasi ja eestistunud rootslasi eestlastega läbisegi. Noarootsist on allakirjutanu üles tähendanud mõned näited, nagu *mägi*, *ladü*. Meediate helilisus võib olla vägagi isikupärane ja kõikuv, nii et kuskil ei saa tõmmata kindlaid piire. Et üldiselt pole *B*, *D*, *G* asendatud *b*, *d*, *g*-ga, seletub eesti-rootsi keele konsonantsüsteemist. *b*-*p*, *d*-*t* ja *g*-*k* kõrval

on kõigis murdeis olemas häälikud, mis kvaliteedi poolest on väga lähedal eesti meediatele. Rootsi murdealfabeedis märgitakse neid *ǃ, ǃ̃, ǃ̄*-ga. Nõnda siis rootslastel ei ole erilist raskust hääldada eesti *B, D, G* ega järelikult vajadustki asendada neid millegi muuga. — Kõige sagedamini võib kuulda helilisi meediaid neis laensõnus, kus laenuandjas eesti-rootsi keeles esinevad niisugused: Rõi *drom-(sõl)* 'pärasool' < (*atsole*) -*drom*¹; Ris *bił* 'onu' < *bił, bliŋk* 'vilkumine' < *bliŋk*; Naissaare *baloid* 'palgid' < *balk* jne.

Samuti üksnes kitsal maaribal näeme teistki rootsi mõjustust konsonantide alalt. Noa ja Ris on registreeritud mitu laensõna, kus on säilinud algkeele *f*: Noa *foķ* 'esipuri' < *fok, fal* 'nöör, millega puri üles tõmmatakse' < *fal*; Ris *fāster* 'isa õde' < *faster*; *fīrama* 'alla laskma' < *fīr, foķküis* 'hobukakk (kala)' < *foķkuus, fludū* 'suur kivi sügavas vees' < *fludū, fūł (seil)* 'täis(puri)' < *fūł*.

Eesti-rootsi mõju tuleb arvestada selleski, et laensõnus Hiiu maal ja Ristil klusiil *k* võib sõna alguses esineda ka *n* eel: Hm *knācās* 'jändrik' < *knag, knāp* 'nööp' < *knæp*, (NB ka alamsaksa laen *knōp* 'nööp'); Ris *knār~knoř* 'kidi' < *knār~knor, knuṽ* 'nupp; kupar' < *knup, knūdi-pā* 'päev pärast kolmekuningat' < *knūt* — jne.

Edasi on jällegi laenudes konsonandieelne sõnaalguline spirant *s* alal Ristil ja Noarootsis: Noa Tahuküla *skrāt* 'kratt' < *skræł*, Paslepa *spēk* 'piik' < *spek*; Ris *skūnār* 'suurem purjek' < *skunar, spil* 'vints laeva ninas, millega tõmmatakse ankrut laevale' < *spil, svartta* 'mustik lehm' < *svarta, spēk* 'tont, kummitus' < *spök*.

Üldse võiksime osa looderanniku ja Hiiu murrete kalduvust, kuhjata kaksikkonsonante sõna algusesse, seletada rootsist põhjenevaks. Seda väidet saab laiendada Sõrvelegi. Nagu teada, Saaremaa murded ei salli mitut konsonanti sõna alguses. Nõnda siis AES-i murdekogude andmeil VII *rūs, rōnū, reima, lašs*; Pha *lašs, liŋkker*; Khk *rištus, limbiD, reṽ, lił*. Sõrves on aga järjekindlalt klusiil alles: Jām *krāv, klišter, prašsima*. On teada, et veel Vene

¹ Vastavate skand. murdealfabeedi tüüpide puudumisel on kohati tarvitatud sm.-ugri omi.

ajal elas näputäis endisi Saaremaa rootslasi aiva Jämaja naabruses Ansekülas.¹

See oleks kõik oluline, mis konsonantismis kuidagi põlvneks rootsi keelest. Vokaalide alal on aga laialdasemaid mõjustusnähtusi.

Nagu eelpool tsitaatidest on ilmsiks tulnud, arvatakse üldiselt saarte häälikumuutust $\delta > \delta \sim \delta$ olevat toimunud rootsi mõjul. Mainitud häälikumuutus on levinud kogu Saaremaal, välja arvatud Pöide ja mõni selle naaberküla.²

Jäm: *sõnà, põgenema, võlg, sõrv, kõrge, kõvà, võrad.*

Khk: *võri, õlut, tõreleb, võlgu, põhud, sõruitas, mõdab.*

Pha: *võrù, põrn, sõnà, kõrù 'kõrv', või, põigitti, rõm.*

Vll: *põlema, sõsar, nõù, põhi, sõtkuma, rõmus, õnès, võràs.*

Muutus on üldine kogu Hiiuski.

Phl: *kõrutte 'kõrvuti', kõvà, tõri 'karjasarv', põsàs, mõk.*

Rõi: *kõrgeð, võrël 'side, mis klompi koodi vaarre küljes hoiab', ülgæ sõn 'isahüljes', nõtlàs 'noel'.*

Emm: *mõis, kõliseb, sõnajalg, sõlùs 'sõlg'.*

Käi: *sõà lìn, sörmuseð, mesilase nõl, õnè.*

Mandril on $\delta > \delta$ Risti rannakülis ja Noarootsis.

Ris: *mõttesin, põlema, mõni, õppin 'õppinud', õlut, õhtaks, lõppevad, põrgos.*

Noa: *kõvèr, jõulud, õlèd, võràs.*

Juba geograafiline ala näitab selgelt seda, et kõnesolev häälikumuutus on läinud läbi rootsi mõjul — igal pool, kus elatakse külg külje vastas rootslastega, tuleb see ilmsiks. L. Kettunen'i esitatud tsitaadis oli jäänud vastamata, kas rootsi keel on põhjustanud arengu $\delta > \delta$ või otsekohe on δ substitueeritud δ -ga. Noarootsis ja Ristil, nagu allakirjutanu on võinud tähele panna, tuleb just neis külis ette δ , kus enne oli või on praegugi rootsi rahvastikku. On olemas teisigi nähtusi, mis nende külade vanemale rootsi keelt vahest veelgi ladiusamalt rääkivale põlvele on halva eesti keele oskuse tõttu n. ö. hädavahend, nagu

¹ P. Ariste, *Anseküla — svenskarne* (Kustbon 1930, nr. 10, 12 ja 13).

² Th. Kaljo, *õ ja õ hääliku vahepiirist Saaremaal* (EK VII 113 jj.).

täieline segadus objekti tarvitamises, sagedane käänete asendamine ees- ja tagasõnadega jne. jne., kuid noorpõlv, kes oskab mõnikord õigegi korrektset ühiskeelt, tarvitab koduses ümbruses vanemate vigast keelt murdejoonena. Sellepärast siis on vähemalt mainitud kohtade puhul vastu võetavam see arvamine, et eesti keelt kõnelema hakanud rootslane asendas võhivõõra hääliku *ö* tuntuma lähedamal seisvaga, mis järglasile jäi külge traditsioonina, pärandisena. Käsiteldavas küsimuses kerkib päevakorrale veel üks asi: millal on hakanud *ö* levima. Nagu teada, praegusis eesti-rootsi murdeis on läinud läbi delabialisatsioon: ühisskand. $\check{y} \sim \bar{y} > i \sim \bar{i}$ jne., $\check{o} \sim \bar{o} > e \sim \bar{e}$ jne.¹ Praegu tuleb *ö*-d ette ainult Risti murdes teatud sõnus ja Noarootsis on paiguti hilistekkinult $u > \check{o}$. Vanimad ülestähendised eesti-rootsist, s. o. 18. sajandilt, osutavad juba järjekindlalt delabialisatsiooni. Nõnda siis tuleb arvata, et Saaremaal ja Hiius *ö* on hakanud levima siis, kui Sõrve resp. Hiiu rootsi murdes leidis veel seda häälikut. Oleks leving alanud hiljem, tuleks eeldada *e*-d *ö* asemel, nagu sageli kõnelevadki Pakri rootslased, kes alles hilisemal ajal on hakanud eesti keelt oskama. Ka see, et nähtus on suutnud vallutada terve Hiiu- ja enamiku Saaremaast, võib kõnelda pikema ea poolt. Eestistunud või eesti keelt kõnelevailt rootslasilt lähtunud *ö* on pidanud järjesti valguma laiemale nendelegi aladele, kus polnud otsest rootsi häälduse mõju.

Eesti-rootsi delabialisatsiooniga ühenduses näeme rootsi mõju vahest selleski, et Sõrves on mõningais sõnus *i* pro *ü*: Jäm *ütlema* ~ *ütlepaste*, *nüid*, *pili jahü*, *piž*, *rigä* 'rüga, mere risu', *riņgäs*. Khk-gi on järjekindlalt *ütlema* ~ *ütle* ~ *ülli*. Delabialisatsiooninähtuse seletusele rootsi keele abil on allakirjutanu tähelepanu juhtinud ka A. Saareste.

Edasi on mõnede saarte ja looderanniku murrete omapäraseks nähtuseks $\check{a} > \check{a} \sim \varepsilon \sim \check{e}$ ja $\check{ä} > \check{ä} \sim \bar{e} \sim \check{e}$.

Jäm: *ēštama*, *pēlis*, *pēlmine*, *pê*, *tēdma*, *ê*, *eks*, *tētus*, *êdus* (kuid *pāsma*, *sādus*, *sādma*, *kānā*, *āl*, *ārēs*, *sāl*); *h* eel: *vehemad*, *vehenda*, *tehele panna*, *vehe*, *lēhed* —

¹ G. Danell, Nuckomålet I, Stockholm 1905, lkd. 97 ja 106.

siia juurde lisanevad veel edasiarengud *vihàm* 'vähem', *lihame* 'läheme', *niha* 'näha'.

Khk: *ê, pēga, pēšt, pēle, mē pâl ~ mâ pēl, tēdma, tēttasse, kēD kôs* (aga *járàs, rāk, sâr, mârde poļ, âl, râts, kând*).

Pha: *pihà (<pehà)* 'pähe', muidu kõikjal *ä* ja *ã*.

Vll: *pihà, äi lihà* 'ei lähe', muidu *ä* ja *ã*.

Phl: *map tã, pã, hã, pãsune, sãl, rãkkima* ja *h* eel: *äi lähè, kãhtama* 'raatsima'.

Käi: *sãDus, sãl, lãne (mã); nõhjã*.

Emm: *pâl, jãB, pã, vãt, nõrigu* 'jaanuar' ja *h* eel: *vãhè ~ vehè*.

Rõi: Tahkuna *sâr, sãšk, pãslane* (kuid *vâr, vãnma*), *h* eel: *ma lähè, tähèD vilkvad*. Mujal kihelkonna osades on *ä* säilinud: *jãDã, pãva kolm*. Selle eest Rootsikülas ja ümbruses on nii *ä > ä* kui *ã > ä*: *souuè kãngud, mãnd, jãDã, järve äres*.

Noa: *mãhi, mãssad, nõD*; kus muutust üldse olnud, seal siis ka igal pool.

Eesti-rootsi *æ* on tunduvalt kõrgem eesti omast ja sellepärast siis kahel suurima rootsi mõjuga alal — Noa ja Rõi Rootsiküla ümbruses — on läinud läbi üldine *ä* asendus *ä ~ e*-ga. Mujal on muutus sündinud ainult teatud tingimustel: Phl, Käi ja Emm on *ä > ä* ainult *h* eel ning olles pika vokaalina, Rõi üldisemalt *h* eel, Saaremaal seal, kus nähtust üldse esineb, samuti *h* eel ja pikkvokaalselt ainult osas sõnus. Sõnas *keima ~ keima ~ käima* on *ä* kõrgenemine võtnud maad õige laial alal. Nõnda siis võib otsesest täielikust rootsi häälduse mõjust *ä* kohta kõnelda üksnes Noarootsis ja Rõigi Rootsikülas. Viimasena mainitud alal on kohati täiesti segamini paiskunud vahetegemine *ä* ja *e* vahel. Sellepärast naabrid ütlevad pilgates, et Rootsikülas kõneldavat: *tãk on sãnges ja tek on talles* ning *vagã vãri äi verise*. Muidu aga ei saa väita, et ilmtingimata rootsi keel oleks põhjustanud *ä* muutuse. Vähemalt *h*-eelne muutus näib olevat sündinud iseseisvalt. Rootsi keelel võib olla ainult osaline, teisejärguline kaasmõju, kuid muutused niisugustena on pidanud tekkima eesti

keelest enesest. Nimetatagu siinkohal, et Kesk-Eestiski tuntakse *ä* ja *ä* kõrgenemist kuni *e* ja *ē*-ni, Nii on Vana-Tänassilma murdes *leks*, *negi*, *kette*, *pē leks mē tahä löja*.¹ Oleks ainult rootsi keel Loode-Eestis andnud põhjust kõnesoleva vokaali muutuseks, tuleks eeldada, et muutus oleks võtnud aset üldisemalt hääliku igas või vähemalt enamais positsioones. — Esitatuga käsikäes nimetatagu Rootsiküla häälikumuutust *e* > *ä* *r* eel, mis on saanud palju laiaulatuslikumaks kui seda on mujal naabruses: *pärē*, *pāremēs*, *vāri*, *kārjaja*. Samal alal on isikuti *ei* asemel *äi*: *mäil*, *täil*, kuna Rõi rootsis on diftong *ei* võõras, kuid *æi* täiesti murdeomane.

Ühtki tuge *ei* leidu aga sellele, nagu oleks *au* > *äu* - *ou* rootsi keele mõjul. Eelpool oli *Gr ü n t h a l* toonud Sõrvest näiteid *au* > *äu*. AES-s on Jämajast *louлма*, *koñnis*, *ouđ* g. *ouūä*, *ouğūb*. Muidugi esineb *ou* ka teises Sõrves, s. o. Ans murdes. Peale selle on *ou* kogu Hiiumaal, välja arvatud Pühalepa ja Kärkla alev. AES-i murdeuurija-stipendiaat on küll järjekindlalt märkinud *äu* nendestki kohtadest, kuid kahtlemata tuleb see panna kuulmise eksituse arvele.

Rõi: *louppa*, *kousid*, *ouł* 'aur, toss', *ouđuma*.

Emm: *kouğel*, *loulab*, *ouk*, *rouđ*.

Käi: *louđ*, *ou*, *pouk*.

A. Saareste murdekogu järgi *au* > *ou* ka Hiiumaalt lähtunud RidUngru murdes.

Eesti-rootsi murretele on diftong *ou* täiesti võõras. Muin.-rootsi *au* on Noa nüüdki *au*-na: *laup* 'käima, jooksmas'; Ris *æu* (s. o. *äu*): *laeup* ja Rõi *øu* (s. o. *ou*): *loup*. Ei ole ka põhjust arvata, et *ou* oleks olnud olemas välja surnud Sõrve rootsi keeles. Häälikumuutust *au* > *ou* võib seletada eesti keele enese abil. Labiaalse vokaali *u* kõrval seisites on *a*-gi labialiseerunud. Pealegi on samus murdeis alles vana diftong *ou*, mille analoogia on võinud muutuse läbiminekuks kaasa aidata: Jäm *lounťe*le, *soũđma*, *louğutti*;

¹ A. Meissaar, *Esimese silbi ä ja ä Vana-Tänassilma murdes* (EK VII 81 jj.).

Rõi loinatâl; Käi pouD, jouD; Emm joulüD. ou pro au leidub ka niisugustes eesti murretes, kus pole rootsi mõju: Var ouG (<hauki), kouš, ppl. loula, souyè moa, kounis; vrd. seals. äü > öü > öi: Muh, Han, Kse, Mih, Aud köima, löidma, Var, Vig, Tõs köimä, löidmä, Kse möir (<mäyrä) (A. Saareste andmeil). Edasi tuleb a labialiseerumist ette muiski meile lähedal olevais eri sugu keelis: balti-saksa boum 'puu', 'ouf 'pääl', h'róys 'välja'; liivi rouði 'raudne', kougäl 'kaugel'; Kuramaa läti broukt 'sõitma'.

Last not least mainitagu seda, et sama tähthälilik (Buchstabenlaut) kahes eri keeles harva ühtib täiesti, ehk küll iga kord lahkuminekul ei tarvitse olla kuigi suured, vähemalt mitte nii suured kui *ä* ja *ä* vahe. Eesti-rootsi *a* on tagapoolsem eesti *a*-st, *e* kõrgem eesti *e*-st ja nõnda edasi võime iga hääliku juures märgata mingisugust erinevust. Kui nüüd rootslane hakkab õppima eesti keelt, ei jõua ta muidugi peensusteni kätte saada kõiki eesti häälikuid ning tarvitab nende asemel vastavaid oma keele omi; talle jääb külge nn. võõras aktsent, võõras värving. Noarootsis on allakirjutanu mitmel korral võinud niitada, kuidas täiesti eestistunudtegi keelest võib ometi kohe aru saada, et nad on rootsi algupära, nende kogu artikulatsiooni baas on teissugune kui päris eestlastel.

Lõpuks rõhutatagu veel üht asjaolu saarte murretes, millele juba Grünthal on viidanud EKirj. V 27: „Tõsi, kuulsin kesk naeste vilgast kõnelemist, mida oodanud ei olnud, seda isesugust võõrapärasest kõne moduleerimist, mis juba esimesel kokkupuutumisel omane on kuulumist iseäraliselt puudutama, seda omataolist, miks mitte ütelda, lauldavat sõnade lausumises, mille oluline pool selles on, et hääli pärast sõnarõhku, teise silbi kohas tähelepandavalt tõuseb, ühtlasi silpi poolpikaks tehes, kuna järgmine vokaalide vaheline konsonant selle järele alati nõrk on; seda muusikalist elementi keeles, mis nüüdki Skandinaavia keeltele ja muistel aegadel suurele osale Indo-Euroopa keeltele arvatakse omane olnud ja mille küsimuses olevat osa teaduslikult accent gravis'eks kutsutakse.“ 285. lk.-l konsta-

teeritakse *accent grave* olemasolu veel Kihelkonnalt ja Mustjalalt.

Rootsi ühiskeeles on kaks rõhku, ekspiratoorne ja musikaalne. Musikaalne rõhk omakorda on taas kaheksugune — akuutne, s. o. heli (Ton) langeb sõna lõpu poole, päärõhk on kõrgeheliga (Hochton) seotud, (fortissimus > lenissimus); graavisrõhk, s. o. esimesel silbil langeb ja teisel tõuseb heli, rõhk on mõlemale silbile jaotatud enam-vähem ühtlaselt, s. t. teisel silbil on kõrvalrõhk. Rootsi keeles on musikaalne rõhk niivõrd tähtis, et selle järgi võib otsustada murde piiregi. Eesti-rootsi murretest on kadunud viimane rõhk ning säilinud ainult akuutne, mis on üldiselt langev. Kõrvalrõhk on *a*-ga lõppevais sõnus eriti suur; teises silbis olev vokaal kõlab pikemalt, kohati täiesti pikana, mille pärast siis kõne jätab retsitatiivse või lauldava üldmulje. Intervallid ei ole küll nii suured nagu mis rootsi murretes, kuid siiski tunduvalt suuremad eesti omadest. Kuna allakirjutanu ei ole oma kõrvaga kuulnud Lõuna-Saaremaa sõnade rõhutamist, võib siis sellepärast öelda ainult Kihnu ja Hiiu hääldusest, et see on tõepoolest retsitatiivsem, lauldavam kui mujal Eestis. Noarootsi rootslane ja üle mere hiidlane — eriti naispool — jätavad kõnest eemalt pealtkuulajale peajoonetes sama kogumulje. Eriti just kihnlaste kõnes on tugev eesti-rootsi musikaalse aktsendi sarnane rõhutamine ning intervallid on kõrvator-kavalt suured. Mis lõplikult on just rootsipärane aktsendis, ei saa nüüd juba öelda, sest et sellekohaseks uurimuseks puuduvad eeltööd nii eesti kui rootsi poolt. Küsimuse lahendamine on aga üks tähtsamaid tuleviku ülesandeid.

Paul Ariste.

TÜ RAAMATUKOGU

10300015995279

~~A~~

A

88663